

2 Консультационный центр по экологической информации (КЦЭИ) производит консультирование предпринимателей относительно влияния экологического фактора на эффективность их экономической деятельности.

Существование СИОИ в пределах определенной территориальной системы предполагает взаимодействие между собой отдельных субъектов, что обусловлено пересечением инвестиционного и экологического поля взаимодействия. При этом база данных об экологической и экономической привлекательности осуществления инвестиционной деятельности на определенной территории предоставляется региональными органами власти. Общественные организации производят рекомендательную экологическую экспертизу проекта. А решение об его осуществлении предпринимается непосредственно инвестором на базе оптимального показателя эффективности в результате комплексной оценки альтернативных направлений развития консультационным центром по экологической информации.

SUMMARY

The article is devoted to consideration economic and ecological components of the investment process at a territorial level. The basic elements of the information support regional system for investment to priority fields in activity were developed. The structure interaction of a local authority, investors and public control thought investment activity is offered.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Національна доповідь України про стан виконання положень "Порядку денного на ХХІ століття" за десятирічний період (1992 – 2001 рр.). – Київ, 2002. – С.55.
2. "Спостереження за розвитком. Моніторинг процесу сталого розвитку. Показники сталого розвитку". Витяг зі "Звіту Департаменту політичної координації та сталого розвитку (ДПКСР) відділу Організації Об'єднаних Націй зі сталого розвитку". // <http://www.menr.gov.ua>
3. Воронцов А.П. Рациональное природопользование. – М.: Ассоциация авторов и издателей «ТАНДЕМ», Изд-во ЭКМОС, 2000. – С.304.
4. Проект Закону "Про стимулювання розвитку регіонів" від 14 квітня 2003 р. №3384 // <http://www.rada.kiev.ua>
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Концепції Державної програми проведення моніторингу навколишнього природного середовища" від 31 грудня 2004 р. № 992-р // Офіційний вісник України. – 2005. - № 1. – С.101.

Поступила в редакцію 16 ноября 2005 г.

УДК 631

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ РЕСУРСІВ В ЗРОШУВАНОМУ ЗЕМЛЕРОБСТВІ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Л.С. Козир, асп.

Національний університет водного господарства та природокористування

Одержана величина ефекту від меліорації земель не дає повної уяви про вигідність тих чи інших меліоративних заходів. Тому його порівнюють з витратами на меліоративні заходи, тобто знаходять ефективність використання водних ресурсів. В роботі потрібно враховувати той факт, що в умовах Лісостепу можливе вирощування сільгоспкультур на бозарі. А це означає, що при розрахунку слід брати тільки додатковий ефект, отриманий від зрошення.

Щоб визначити додатковий ефект, необхідно зробити економічну оцінку використання водних ресурсів, яка проводиться з різних позицій (водогосподарської організації, сільськогосподарського підприємства та при вирощуванні окремих сільськогосподарських культур) на основі системи показників.

Результатом економічної оцінки використання зрошувальної води при вирощуванні окремих с/г культур є отримання чистого доходу в розмірі 41 тис. грн, з яких 19 тис. грн за рахунок зрошення. Тобто на кожні 1000 м³ забраної води припадає 89 грн додаткового чистого доходу. І ефективність такого заходу становитиме 20%, що є досить високим показником для с/г діяльності.

Україна є однією з найбагатших країн світу, якщо оцінювати якісний склад і біопродуктивність земельних угідь. Разом з тим всередині країни наявні суттєві регіональні відмінності. Той факт, що на її території є чотири природні зони (Степ, Лісостеп, Полісся та Карпати), які різко відрізняються своїми природними умовами, свідчить про неоднорідність розвитку в них сільськогосподарського виробництва. Відомо, що родючі землі, виходячи з кліматичних умов нашої країни, несприятливі для ведення сільськогосподарського виробництва без штучного перерозподілу вологи. Лише зона Лісостепу в роки з нормальною для цієї території кількістю опадів може гарантувати державі певну продовольчу безпеку. Тобто дуже хиткою та нестабільною є можливість отримати максимальний урожай з найбагатших земель через примхи природи. На відміну від інших галузей економіки України ефективність аграрного виробництва в посушливі роки значною мірою залежить від режиму зволоження території. Тому меліоровані землі - особливо цінний фонд сільськогосподарських угідь, оскільки на них навіть в посушливі роки можна отримати відносно високі врожаї.

Основна база землеробства розміщена на ґрунтах чорноземного типу, які є характерними для зони Лісостепу, де питома вага оранки в середньому складає 85,4%. Розглядаючи, як приклад, сільськогосподарську діяльність Черкаської області бачимо, що на зрошувальних угіддях можливо отримати високі сталі врожаї при правильно проведених агротехнічних заходах та внесенні добрив. Практикою доведено, що в цьому випадку урожайність озимої пшениці збільшиться від 24 ц/га до 40 ц/га, кормових буряків від 240 до 500 ц/га, отримують по 3 – 4 укоси багаторічних трав. Великою врожайністю при зрошенні відзначаються і овочі як найчутливіші до рівня вологи рослини.

Протягом тривалого часу нарощування обсягів продукції рослинництва насамперед досягалось за рахунок розширення посівних площ. Інший варіант – збільшення урожайності за рахунок покращення технологій вирощування, якості насіння, проведення меліоративних заходів не викликав зацікавленості у сільськогосподарських працівників. Тобто, те, на що спрямовані сільськогосподарські виробники всіх розвинених країн світу - збільшення урожайності, - залишається для нас другорядним питанням, якому недостатньо приділяють уваги в літературі, а тим більше на практиці. Розглянемо один з факторів, який позитивно впливає на урожайність рослинництва та забезпечує стабільність для сільськогосподарського виробництва – меліорацію земель, а саме зрошення.

Зрошувальне землеробство – це якісно більш вища сходинка землеробства, яка має іншу якісну та кількісну матеріально-технічну базу, культуру виробництва та організацію виробничих відносин порівняно з богарним. Специфіка сільськогосподарської діяльності на меліорованих землях полягає в тому, що тут особливе місце поряд з землею займає зрошувальна (поливна) вода, яка в природному стані є даром природи. В результаті виробничої діяльності людини до води як

"матеріалу" приєднується праця, і вона із природних засобів і предметів праці перетворюється у воду-капітал і стає засобом виробництва у сільському господарстві. В процесі водогосподарського виробництва збільшуються обсяги води-капіталу, що створює можливість для збільшення виробництва сільськогосподарської продукції.

Зрошувальна вода як засіб виробництва у сільському господарстві є предметом праці і засібом праці. Зрошувальна вода як предмет праці функціонує у тих випадках, коли людина у процесі виробництва безпосередньо впливає на неї (забір, транспортування води), і як засіб праці функціонує тоді, коли людина у процесі виробництва за допомогою зрошувальної води впливає на підвищення родючості ґрунту, а відповідно і продуктивності сільськогосподарських культур.

Особливістю зрошувальної води як засобу виробництва у сільському господарстві є те, що вона порівняно із іншими засобами праці не зношується і її не можна замінити іншими засобами виробництва. Таким чином, вода є незамінною основою виробництва сільськогосподарської продукції на зрошуваних землях.

Другою особливістю зрошувальної води порівняно із землею є те, що вона може переміщуватися, тобто за допомогою системи гідроспоруд вона може транспортуватися на значні відстані до місць споживання. Тому всі витрати із транспортування зрошувальної води до місць споживання необхідно включати у загальні витрати на виробництво сільськогосподарської продукції на меліорованих землях. Всі витрати із забору та транспортування зрошувальної води до місць споживання визначають її собівартість. Економічна оцінка зрошувальної води буде сприяти стимулюванню і економічному її використанню та об'єктивно оцінювати результати сільськогосподарського виробництва на зрошуваних землях.

Отже, використання водних ресурсів в сільськогосподарській діяльності – важливий засіб підвищення економічної родючості землі, однак поєднане зі значними витратами праці та матеріальних ресурсів. Це зумовлює необхідність більш повного використання можливостей меліорації за рахунок підвищення урожайності сільськогосподарської продукції вирощеної на зрошувальних землях. [1]

Стимулюючим елементом, який сприятиме раціональному водокористуванню та збільшенню ефекту від їхнього використання в сільському господарстві, є плата за воду, яка виражатиметься в об'єктивних цінах на цей природний ресурс. Наявність товарно-грошових відносин дозволяє широко використовувати систему економічних важелів, за допомогою яких можна регулювати водокористування в кожному конкретному випадку. Актуальність цього заходу визначається не лише необхідністю підвищення ефективності зрошувального землеробства та вирішення проблеми раціонального використання водних ресурсів, але і тим, що воно забезпечить вдосконалення економічного механізму.

Сільськогосподарське виробництво вважається ефективним лише тоді, коли його результат виробництва перевищує витрати уречевленої і необхідної праці, тобто коли утворюється так званий корисний ефект. Величина корисного ефекту сільськогосподарського виробництва з точки зору інтересів народного господарства вимірюється обсягом виробленого в галузі необхідного і додаткового продукту (національного доходу чи чистого продукту галузі), а з точки зору госпрозрахункового підприємства - виробленого в ньому і реалізованого в цінах необхідного і додаткового продукту (валового доходу) або відповідно лише додаткового продукту (прибутку). На меліорованих землях ефектом називають одержанні відповідні результати від здійснених капітальних вкладень в зрошувальні системи. Таким чином, ефект - це наслідок або результат

здійснення тих чи інших меліоративних заходів. Він може бути позитивним або негативним. Ефект - величина абсолютна. В результаті здійснення меліорації земель, тобто витрат на поліпшення земель, виникають такі види ефекту: економічний, соціальний, екологічний.

Економічний ефект від здійснення меліоративних заходів являє собою збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в натуральному чи вартісному виразі; національного доходу, чистої продукції, чистого доходу, прибутку; зниження собівартості продукції, зростання продуктивності праці тощо.

Економічний ефект від меліорації земель включає такі види ефекту:

- прямий економічний ефект, який виражається у збільшенні виробництва сільськогосподарської продукції на меліорованих землях;

- непрямий економічний ефект, який одержують за рахунок стійкості сільськогосподарського виробництва в цілому та ефект на прилеглих землях;

- спряжений економічний ефект, який одержують від спряжених галузей (за відношенням до сільського господарства): у меліоративному будівництві, водогосподарському виробництві на меліорованих землях, виробництві будівельних матеріалів, зберіганні, переробці та транспортуванні додаткової сільськогосподарської продукції тощо.

Соціальний ефект від меліорації земель зумовлений приростом матеріальних благ за її рахунок і виражається підвищенням добробуту населення, підвищенням рівня його освіти, кваліфікації, культурного рівня, поліпшення здоров'я населення і продовження його життя, поліпшення умов праці, створення зон рекреації тощо. Всі ці процеси спостерігаються у нашому житті. Але при цьому дуже важким та складним є виділення тієї частки соціального ефекту, який одержано за рахунок здійснення тих чи інших меліоративних заходів. Насамперед виникають труднощі кількісного вимірювання величини соціального ефекту у вартісному виразі, оскільки не від усіх інтелектуальних цінностей людини поки що можна визначити величину соціального ефекту. В той самий час інтелектуальні цінності людини знаходять своє відображення у величині національного доходу. На даний час можна визначити величину соціального ефекту від підвищення знань, кваліфікації працівників, поліпшення здоров'я населення у вартісному виразі тощо.

Екологічний ефект при меліорації земель являє собою поліпшення навколишнього природного середовища, створення сприятливих умов для продовження життя людей, зменшення обсягів забруднення навколишнього середовища, поліпшення якості земельних та водних ресурсів тощо. Практично всі складові цього ефекту підлягають кількісному вимірюванню і оціненню у вартісному виразі [2].

Одержана величина ефекту від меліорації земель не дає повної уяви про вигідність тих чи інших меліоративних заходів. Про вигідність останніх можна судити лише при порівнянні одержаного результату (ефекту) з тими витратами, які пов'язані із запровадженням цих заходів. Таке порівняння є економічною категорією ефективності, яка характеризує результативність одиниці витрат (капітальних вкладень), тобто вона показує величину ефекту, що отримують на одиницю капітальних вкладень (витрат). Ефективність - величина відносна.

Залежно від виду одержаного ефекту від меліорації земель розраховують аналогічні види ефективності: економічну, соціальну, екологічну. Вони визначаються як відношення приросту економічного (соціального, екологічного) ефекту до витрат на проведення меліорації земель. Приділимо більше уваги поняттю "економічна ефективність", в математичному вигляді вона буде подана у вигляді формули:

$$E_{ек} = \frac{\Delta E_{ек}}{K},$$

де $E_{ек}$ – економічна ефективність; $\Delta E_{ек}$ – приріст економічного ефекту від меліорації земель; K – капітальні вкладення.

Економічна ефективність використання водних ресурсів для зрошення земель зумовлена особливостями використання води у зрошуваному землеробстві. Вони полягають в тому, що зрошувальна вода є важливим фактором підвищення економічної родючості ґрунту, яка забезпечує підвищення продуктивності земельних угідь. При розрахунках ефективності використання водних ресурсів слід виходити із того, що економічний ефект від використання зрошувальної води може бути визначений лише за результатами зрошеного землеробства. При цьому необхідно враховувати те, що в умовах Лісостепу зрошення земель є додатковим фактором вирощування сільськогосподарських культур, бо в цих умовах можливе богарне землеробство. Тому за основу розрахунків визначення економічної ефективності зрошувальної води необхідно брати тільки додатковий результат (ефект) від зрошення земель, для чого розраховується приріст урожайності сільськогосподарських культур, валової продукції, чистого доходу тощо [4].

Щоб визначити додатковий ефект на зрошувальних землях, потрібно провести економічну оцінку використання водних ресурсів, яка проводиться на різних рівнях господарювання на основі системи показників.

Економічна оцінка використання води при вирощуванні окремих сільськогосподарських культур проводиться за такими показниками:

- 1) урожайність сільськогосподарських культур, у т.ч. приріст за рахунок зрошення земель, ц/га;
- 2) приріст валової продукції за рахунок зрошення, всього, у т.ч. на 1 га зрошуваних земель, грн;
- 3) число гектаро-поливів;
- 4) коефіцієнт використання води рослинами на полі;
- 5) витрати зрошувальної води на 1 т приросту сільськогосподарської продукції, м³/т;
- 6) продуктивність зрошувальної води:
 - а) приріст валової продукції на 1000 м³ забраної води;
 - б) приріст валової продукції на 1000 м³ поданої води на поле;
 - в) приріст валової продукції на 1000 м³ спожитої води;
- 7) собівартість сільськогосподарської продукції, грн;
- 8) частка експлуатаційних витрат по внутрішньогосподарській мережі у собівартості продукції землеробства;
- 9) окупність зрошувальної води:
 - а) приріст чистого доходу на 1000 м³ забраної води;
 - б) приріст чистого доходу на 1000 м³ поданої води на поле;
 - в) приріст чистого доходу на 1000 м³ спожитої води рослинами.

Для господарств-водокористувачів ефективність використання зрошувальної води визначається за такими показниками:

- 1) витрати води у точках водовиділення, всього тис. м³, у т.ч. на 1 га зрошуваних земель, тис. м³;
- 2) коефіцієнт використання зрошувальної води на полі;
- 3) експлуатаційні витрати по внутрішньогосподарській мережі зрошувальної системи, всього тис. грн, у т.ч.:
 - а) на 1 га зрошуваних земель, грн;
 - б) на 1000 м³ забраної води в точках водовиділення, грн;
 - в) на 1000 м³ поданої води на поле, грн; на 1000 м³ спожитої води рослинами, грн;

- 4) частка експлуатаційних витрат по внутрішньогосподарській мережі у собівартості сільськогосподарської продукції;
- 5) приріст додаткової валової продукції:
 - а) на 1000 м³ забраної води в точках водовиділення;
 - б) на 1000 м³ поданої води на поле;
 - в) на 1000 м³ спожитої води рослинами;
- 6) приріст додаткового чистого доходу:
 - а) на 1000 м³ забраної води в точках водовиділення;
 - б) на 1000 м³ поданої води на поле;
 - в) на 1000 м³ спожитої води рослинами.

Для оцінки ефективності використання зрошувальної води у водогосподарських експлуатаційних організаціях використовують такі показники:

- 1) обсяг водозабору води із джерела зрошення, млн м³;
- 2) водоподача в точках виділення води господарствам, млн м³;
- 3) коефіцієнт корисної дії міжгосподарської частини зрошувальної системи;
- 4) подача води на 1 га зрошуваної площі, тис. м³;
- 5) системна (повна) собівартість води у точках водовиділення, грн/1000 м³;
- 6) системна (повна) собівартість забраної води із водосховища, грн/1000 м³;
- 7) вартість додаткової валової продукції зрошеного землеробства, всього тис. грн у т.ч.:
 - а) на 1га зрошуваних земель;
 - б) на 1000 м³ поданої води;
 - в) на 1 грн експлуатаційних витрат;
- 8) окупність зрошувальної води:
 - а) забраної із водосховища, грн/1000 м³,
 - б) поданої в точки водовиділення, грн/1000 м³.

Впровадження у практику системи показників економічної оцінки використання водних ресурсів у зрошуваному землеробстві дозволить поліпшити організацію обліку витраченої води і підвищить ефективність водокористування [3].

Економічні розрахунки, які проводяться в процесі експлуатації гідромеліоративних систем є найбільш достовірними, оскільки вони проводяться на основі фактичних даних за тим чи іншим об'єктом. Використовуючи фактичні дані про роботу меліоративних систем, визначають показники ефективності капітальних вкладень в меліорацію земель: збільшення виробництва сільськогосподарської продукції на меліорованих землях, зниження собівартості продукції [1].

Для прикладу розрахунку ефективності зрошувального землеробства використаємо фактичні дані 2005 року – результати діяльності водогосподарських та сільськогосподарських підприємств Черкаської області.

Визначення ефекту від зрошення конкретних сільськогосподарських культур слід починати з оцінки економічних результатів цього заходу. Проведемо аналіз показників, що характеризують зрошувальне землеробство з позиції сільгоспвиробника, на прикладі конкретного виду рослин – озимої пшениці. Відомо, що посівна площа озимої пшениці на зрошувальних землях СТОВ «Зоря» в 2005 році складала 205 га, решта показників, необхідних для розрахунків, наведена в таблиці 1.

Аналізуючи показники таблиці, бачимо, що продуктивність та окупність зрошувальної води розрахована за трьома пунктами: на 1000 м³ забраної, поданої, спожитої рослинами води. І кожен з них є більшим за попередній на коефіцієнт корисної дії. Це пояснюється тим, що при транспортуванні води від джерела забору до точки водовиділення

відбуваються витрати на випаровування, фільтрацію та інше, які складають у даному випадку 3%. Також безпосередньо під час зрошення втрачається частина води, тому рослина використовує лише 85% від загального обсягу води в точці водовиділення.

Таблиця 1 - Обґрунтування доцільності зрошення с/г культур

Показник	Озима пшениця
Урожайність, ц/га,	40,5
у т.ч. за рахунок зрошення земель	18,6
Коефіцієнт використання води рослинами на полі	0,85
Закупівельна ціна, грн/т	5,50
Подано води на зрошення, тис. м ³	207
Валовий збір, ц,	8323
у т.ч. за рахунок зрошення земель	3813
Витрати зрошувальної води на 1 т приросту с/г продукції, м ³ /т	5,4
Вартість валової продукції, тис.грн,	457,765
у т.ч. за рахунок зрошення земель	209,715
Продуктивність зрошувальної води, грн/1000 м ³ : - приріст валової продукції на 1000 м ³ забраної води	983
- приріст валової продукції на 1000 м ³ поданої води	1013
- приріст валової продукції на 1000 м ³ спожитої води	1192
Собівартість сільськогосподарської продукції, грн	500
Собівартість сільськогосподарської продукції, грн Частка експлуатаційних витрат по внутрішньогосподарській мережі у собівартості с/г	0,2
Чистий дохід, тис.грн,	41,615
у т.ч. за рахунок зрошення земель	19,065
Окупність зрошувальної води, грн/1000 м ³ :	
- приріст чистого доходу на 1000 м ³ забраної води	89
- приріст чистого доходу на 1000 м ³ поданої води	92
- приріст чистого доходу на 1000 м ³ спожитої води	108

Різниця між обсягом забраної з джерела та спожитої рослинами води є, резервом економії витрат. Тобто вдосконалення меліоративних систем зменшить витрати води при транспортуванні і дозволить здешевити собівартість зрошення. Для аналізу ефективності зрошення будемо використовувати обсяги забраної води, це дещо збільшить витрати на 1 м³ води, але дасть максимально об'єктивні результати.

Отже, ефект від водної меліорації складе 19 тис. грн, або 89 грн на 1000 м³ забраної води. При цьому витрати СТОВ «Зоря» на утримання внутрішньогосподарської мережі зрошувальної системи складає 91,5 тис. грн. А ефективність таких заходів буде 20%, що є досить високим показником для сільського господарства.

Звідси можна зробити висновок – проведені меліоративні заходи є ефективними і заслуговують на те, щоб їм. приділяли більше уваги. Навіть якщо показник ефективності буде нижчим ніж розрахований, але додатнім, то такі заходи варто впроваджувати.

SUMMARY

As against other branches of Ukrainian economy, efficiency of agrarian manufacture in droughty years appreciably depends on a mode of humidifying of territory. Use of water resources in agricultural activity – the important means of increase of economic fertility of the ground, however incorporated with significant charges of work and material resources. The agricultural production is considered effective only when its results exceed charges, i.e. when the effect is formed. But the received size of effect from land reclamation does not give full representation about advantage of these or those meliorative actions. Therefore it compare to charges on meliorative actions, i.e. find efficiency of water resources use. In work it is necessary to take into account that fact, that in conditions of Forest-steppe the cultivation of agriculture crops on boghara is possible. It means, that at calculation it is necessary to take only additional effect received from an irrigation.

To define additional effect it is necessary to make an economic estimation of water resources use, which is carried out from different positions (the water-economic organization, the agricultural enterprise and at cultivation of separate agricultural crops) on the basis of metrics.

The result of an economic estimation of irrigating water use at cultivation separate agriculture crops is receptions of the net profit at a rate of 41 thousand hryvnias, from which 19 thousand hryvnias due to an irrigation. I.e. on everyone of 1000 cubic meters of the taken away water the additional net profit is amount 89 hryvnias. And efficiency of such action will make 20 % that is rather high parameter for agricultural activity.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гордійчук А.С., Стахів О.А. Економіка і організація діяльності водогосподарських підприємств. – Рівне: РДТУ, 2000. - 272с.
2. Гордійчук А.С., Стахів О.А. Методика економічної оцінки ефективності водогосподарських заходів. – Рівне: РДТУ, 2000. - 134с.
3. Дорогунцов С.І., Хвесик М.А., Головинський І.Л. Водні ресурси України (проблеми теорії та методології): Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2002. – 227 с.
4. Хвесик М.А. Региональный анализ формирования качества поверхностных и подземных вод (экономические проблемы Украины и пути их реализации). – К.: РВПС Украины НАН Украины, 1992. – 189 с.

Надійшла до редакції 16 листопада 2005 р.

УДК 338.4

ВПЛИВ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

М.П. Матвеева, асп.

Львівська національна академія ветеринарної медицини ім. С.З. Гжицького

У статті аналізується структура природно-ресурсного потенціалу Львівської області. Розглядаються основні тенденції зміни територіальної спеціалізації сільськогосподарського виробництва в дореформенний та пореформенний періоди. Досліджуються стратегічні напрямки розвитку спеціалізації сільськогосподарських підприємств та її економіко-екологічна ефективність.

Територія України поділяється на природно-економічні зони: Полісся, Лісостеп, Північний і Центральний Степ, Південний Степ, передгірні та гірські райони Карпат, передгірні та гірські райони Криму. Вони відрізняються кліматичними та ґрунтовими умовами, рівнем землезабезпечення, економічними умовами, що в сукупності впливає на характер розвитку сільського господарства. Залежно від природно-